

foto
Wim
Andela
mannetje
adder

André Donker is medewerker van Natuurmonumenten. Hij monitoort reptielen en amfibieën van enkele grote natuurgebieden in Drenthe. Vanuit zijn kennis over de dieren en het beheer van heideterreinen in Drenthe laat hij zijn licht schijnen over het achteruitgaan van adders. Tevens is dit een reactie die past in de discussie over het effect van begrazen op hagedissen en slangen.

Begrazing, goed voor de adder? *André Donker*

Gaat het nu echt zo slecht met de adder? Dat is niet altijd eenvoudig vast te stellen. Dat geldt ook op het landgoed Berkenheuvel in zuidwest Drenthe. Hier gaat het aantal waarnemingen op de trajecten niet achteruit. In de aangrenzende gebieden lijkt het echter wel slecht te gaan met de adder. De oorzaak hiervan moet gezocht worden in de combinatie van verdroging en begrazing.

niets doen

Het Wasperveld is een onderdeel van het Landgoed Berkenheuvel. Het is een heideveld dat al in 1941 door Natuurmonumenten aangekocht is. Hierna gebeurde er vele jaren niets. Dit nietsdoen-beheer in combinatie met verdroging, verzuring en vermessing heeft ertoe bijgedragen dat het heideveld veranderde in een grasvlakte met veel bosvorming. Vervolgens werd het gebied begraasd met schapen.

schapen

Rond 1980 liepen er op ongeveer 250 ha ruim vijfhonderd schapen. Deze schapen hadden grote delen van het veld kaal gevreten. Plaatselijk waren mosachtige vlakten

ontstaan en de jonge heidekiemplanten werden door de heideschapen weggegeten. Ook waren grote delen van het gebied begroeid met kniehoge pollen pijpestro.

Vanaf 1982 zijn veel sloten gedempt waardoor water in het gebied werd vastgehouden. Pijpestro werd gemaaid en afgevoerd en in 1984 zijn de schapen van het veld verdwenen. Op dat moment is Natuurmonumenten begonnen met runderbegrazing.

runderen

De grasachtige vegetatie verdween en de heide kreeg weer een kans. Na een aantal jaren leek de begrazing een groot succes. Ook werden de aanliggende percelen aan het Wasperveld gekoppeld, waardoor de begrazingsdruk op de kern van het gebied sterk verminderde omdat de runderen de 'malse' grasplekken opzoeken en van de heide afblijven.

Meer heideterreinen werden en worden nog steeds begraasd door runderen, met over het algemeen goede resultaten. Waar het 15 jaar geleden onleefbaar was voor reptielen, is

juist door de runderbegrazing een goed ontwikkeld heideveld teruggekomen. Het is dan ook fijn om vast te kunnen stellen dat op deze plaatsen weer adders en levendbarende hagedissen worden gezien.

Effecten van Runderbegrazing:

- wegvreten van grote hoeveelheden gras
- kapot lopen van grote vlakten met pollen pijpestro
- vertrappen van de viltige mosbodem met bochtige smele waardoor open plaatsen ontstaan waarin heide zich kan ontwikkelen

verdrogingseffect

De begrazingsdruk moet echter nauwkeurig gevolgd worden. Want door begrazing en plaggen ontstaat een extra verdrogingseffect. De kale bodem wordt snel heet en heeft een grote verdampende werking. Daardoor wordt er in droge jaren, wanneer de vegetatie zich niet zo snel ontwikkelt, snel overbegraasd. In de natte jaren loopt er door de regel te weinig vee om de weelderige plantengroei in toom te houden. Natuurgebieden zijn dus sterk afhankelijk van de hoeveelheid regen die in het groeiseizoen valt. Om dit goed op te kunnen vangen zijn grote percelen nodig met veel voedselvariatie. Of er moet gezorgd worden voor aanpassing van het aantal dieren aan de hand van de ontwikkelingen in het gebied.

Door de inzet van runderen verdwijnt de grasvegetatie en gaat de heide zich ontwikkelen. De overgangs-situatie is op sommige plaatsen een korte vegetatie. Een situatie die nauwelijks iets te bieden heeft aan reptielen. Geen dekking, geen voedsel en in de zomer is het veel te heet en te droog. Op dat moment zie je alleen nog maar reptielen buiten het raster. Als deze situatie lang aanhoudt, of als de schapen te snel terugkeren, gaat het zeker fout.

extensief begrazen

Extensieve begrazing met runderen en dan ook alleen nog maar in het groeiseizoen levert bij ons het beste resultaat. Toch gaat ook dit niet altijd goed. In de gebieden grenzend aan het Wasperveld ontwikkelt de heide zich moeizaam, mede als gevolg van overbegrazing. Hier is de reptielenpopulatie dan ook sterk gedaald. Zelfs zodanig dat de levensvatbaarheid van de restpopulatie in het geding is. Zelfs de levendbarende hagedis wordt hier in zijn voortbestaan bedreigd.

heidevennen

Ook het opschonen en plaggen van heidevennen vormt een bedreiging. Juist op deze plaatsen kunnen de reptielen in een dichtere vegetatie overleven. De combinatie van (over)begrazing en het opschonen van vennen kan de nekslag zijn voor de reptielenstand in een gebied. Ook moeten we niet vergeten dat er in het verleden veel reptielen zijn gedood (vaak met opzet) tijdens dergelijke werkzaamheden.

beheer steeds bijstellen

Een goed heideveld staat garant voor een rijke flora en fauna. Maar om dit doel te bereiken moeten natuurbeheerders kritisch zijn op zichzelf en open staan voor de ontwikkelingen in het gebied. Onderzoek tijdens het beheer is noodzakelijk om eventuele gevaren in te kunnen schatten. Je moet eerst weten wat, waar zit en hoe je ermee om moet gaan. En je moet het beheer kunnen aanpassen met de snelheid waarmee de ontwikkelingen gaan.

De negatieve berichten over de adder zijn volgens mij dan ook niet uit de lucht gegrepen. Er wordt hard gewerkt om dit tijt te keren. Er zijn plannen om natuurgebieden natter te maken. In nattere terreinen gaan runderen anders grazen. Er ontstaan dan meer vochtige overhoekjes die uitkomst kunnen bieden voor reptielen. Ook de uitbreiding van de Ecologische Hoofd Structuur (EHS), waarbij de natuurgebieden aan elkaar gekoppeld worden, zal kunnen zorgen voor gebieden met een levensvatbare reptielenstand. Dit heeft zijn tijd nodig, maar vooral ook sturing door verschillende onderzoekers. Juist nu moeten we ervoor waken dat de maatregelen in diverse gebieden niet te laat komen.